

ИДЕОЛОГЕМИ, КЛАСОВИ И ФРАКЦИОННИ БОРБИ В СРЕДАТА И КРАЯ НА 20-ТЕ ГОДИНИ НА XX ВЕК В СЪВЕТСКА РУСИЯ – ТРАГИЧНАТА СЪДБА НА НИКОЛАЙ КОНДРАТИЕВ

Георги Найденов¹

1. Възникване на парадигмата „социалистическа революция, социализъм, обществена собственост“ и нейната идеологическа роля в утвърждаването на капиталистическия начин на производство през XX век

През XX век, особено през втората му половина, повечето от развиващите се страни реализират преход от традиционно, патриархално общество към капиталистическо – чрез пълна централизация на националния капитал и установяване на авторитарна еднопартийна политическа система. Този тип обществено устройство обхваща повече от една трета от територията и населението на планетата. През призмата на коя парадигма се осмисля същността на този голям клас явления в съвременната наука? Осмисля се през призмата на създадената от В. И. Ленин парадигма “социалистическа революция, социализъм, обществена собственост”. Опорните точки на тази парадигма са тезите, че Октомврийската революция в Русия, а и всички революции от този вид, са антибуржоазни – „социалистически” революции, че възникналото в резултат на тези революции общество е „социалистическо”, което е коренно различно от капиталистическото, а доминиращата в тези общества държавна собственост е „обществена собственост”.²

Лениновата парадигма “социалистическа революция, социализъм, обществена собственост” е идейно оръжие на борещата се за властта болшевишка фракция на руската социалдемократия. След втората фаза на руската революция – така наречената Велика октомврийска социалистическа революция, тази фракция спечелва властта и след 1929 г. на практика ликвидира всякаква идейна и политическа опозиция в СССР. Тази парадигма става идеология на повечето от буржоазните революции през XX

¹ Георги Найденов е доктор на социологическите науки, професор в катедра „Икономическа социология“ на УНСС; сл. тел.: 81-95-454, e-mail: naidenov@tu-sofia.bg, naidenov@unwe.bg.

² Като понятиен апарат и теоретична конструкция новата парадигма е създадена от Ленин в периода 1901-1918 година. Недостатъчно е изследван **теоретичният** принос на **Сталин** за окончателното оформяне на парадигмата в периода след смъртта на Ленин, до 1929 година. Една от причините за подценяването на този принос е неговото целенасочено поведение да представя себе си като “**практик**” на революцията, а не като неин “**теоретик**”. Сталин много е държал на образа си на “верен ученик” на Ленин. Всъщност той има не само практически, но и теоретичен принос за оформяне на парадигмата на съвременните социални науки – б.а.

век.³ Тя има силна **мотивираща** и **дисциплинираща** роля, като създава **импулс** и **въодушевление** за гигантската **предприемаческа дейност** на комунистическия партийно-държавен апарат, на комунистическата номенклатура.

Това, което искаме да подчертаем тук, е, че тази парадигма, въпреки претенцията си за научност и за “последователен марксизъм”, и в двата си ценностно натоварени варианта (положителен за “комунистите” и отрицателен за “антикомунистите”) е **идеология**, а не наука. В така наречените “социалистически” страни господството на тази парадигма допуска прилагането на класическия марксизъм в много **тесни граници** – и то само на **мезо-** и **микроравнище** в тези общества. Анализът на **макроравнище** на “социалистическите” общества чрез метода на историческия материализъм е изключен. Няма абсолютно никаква възможност да се изследват класите, класовите противоречия и класовата борба, формите на експлоатация, степента и динамиката на експлоатация и пр. в тези страни.

Чрез тази парадигма се абсолютизира **разкъсването** на социалното време. Отрича се какъвто и да е **континуитет** между икономическия, политическия, културния и социалния – в най-общ план, живот **преди** и **след** “социалистическата” революция. Именно това позволява на комунистическата номенклатура да активира архетипите “черно минало – светло бъдеще” и “изкупителна жертва”, да манипулира общественото съзнание и успешно да реализира предприемаческите си функции като съвкупен капиталист.

Безспорна е голямата **положителна роля** на този механизъм за идеологическа обработка, благодарение на който основните задачи по утвърждаването на капиталистическия начин на производство в СССР, България и другите страни от “социалистическия” лагер са решени в извънредно кратък времеви период. Но това е **идеология**, а не **наука**! Парадигмата “социалистическа революция, социализъм, обществена собственост” **легитимира** заграбването, а след това разпореждането, владееенето и ползването на гигантска собственост и национални богатства от партийно-държавния апарат на комунистическите партии. Ясно е, че опонирането на тази парадигма **вътре** в “социалистическите” страни, на практика означава отричане на легитимността не само на властта, но и на собствеността на новия крупен хищник – болшевишката номенклатура; означава борба на опозиционерите за **завладяване** на тази гигантска собственост. Така че е напълно ясно защо управляващите комунистически партии не допускат никакъв **идеен плурализъм** в своите страни.

Парадоксът е, че теоретичната парадигма, която лежи в основата на комунистическата идеология – лениновата парадигма “**социалистическа революция, социализъм, обществена собственост**”, и в момента **абсолютно доминира** в социалните науки в **целия свят**. На практика в периода 1929-1991 г. в световната наука се приема напълно безрезервно, че Октомврийската революция от 1917 г. е антибуржоазна “социалистическа” революция, че обществото, възникнало в резултат на тази революция, е коренно

³ По **значимост** на своята идеологическа и политическа дейност Ленин е историческа фигура от мащаба на Калвин и Лутер. Неговата роля за създаване на идеологията на буржоазните революции на XX век е не по-малка от тяхната роля за създаване на идеологията на буржоазните революции на XVI и XVII век б.а.

различно от капитализма – то е “социализъм”, и че възникналата в резултат на национализацията на средствата за производство и доминираща в това общество държавна собственост не е “частна” собственост, а е “обществена” собственост.⁴

Освен Ленин съществен принос за формирането на парадигмата “социалистическа революция, социализъм, обществена собственост” има и Йосиф Висарионович Сталин. А на практика неговият принос във формирането на парадигмата, чрез която **и в момента** се обяснява „социализмът“, тоест съветският държавен капитализъм, **се игнорира и премълчава**. До неговата смърт през 1953 г. учените в така наречените “социалистически” страни **хиперболизират** неговия принос. В другите – капиталистически страни от първия ешелон на капитализма, официалната наука има **шизофренично отношение** към Йосиф Висарионович Сталин. От една страна, след 1929 г., официалната наука в тези страни **възприема безрезервно парадигмата** “социалистическа революция, социализъм, обществена собственост”, за формирането на която той има най-съществен принос след Ленин. От друга страна обаче, по идеологически причини, **неговата роля** в процесите на генезиса на капиталистическия начин на производство в СССР **се демонизира**. След смъртта на Сталин през 1953 г. и особено след XX конгрес на КПСС през 1956 г. официалната наука и в така наречените “социалистически” страни ентузиастично започва да сатанизира Йосиф Висарионович Сталин.

За нас е абсолютно неприемливо поведението на нашата гилдия – учените от обществените науки. От една страна, ние (с малки изключения, в които включваме и себе си), **използваме теоретичната парадигма** във формирането и утвърждаването на която Йосиф Висарионович Сталин има съществен принос. От друга страна пак ние **игнорираме и премълчаваме** неговия принос (включваме и себе си в игнорирането и премълчаването) във формирането и утвърждаването на тази парадигма като основна идеология на буржоазните революции на XX век. А също и колосалната му роля за утвърждаване на капиталистическия начин на производство в Съветска Русия и класовите и фракционните битки през възловия период на 20-те години на XX век. Ето защо сега ще се опитаме накратко да проследим приноса на Й. В. Сталин за идеологията и за генезиса на капитализма през 20-те години на миналото столетие в Съветска Русия.

Най-напред, макар и накратко, искаме да фиксираме откъде тръгва Сталин. Върху какви теоретични основи **надгражда своята теория** за “Строителството на социализма в една отделна страна”.

Като **понятиен апарат** теоретичната парадигма “Социалистическа революция, социализъм, обществена собственост” е създадена, както вече посочихме, в периода 1901-1918 година.⁵

⁴ През 1991 год. е публикувана нашата монография “Какво става”. В нея се лансира алтернативна парадигма – “буржоазна революция, държавен капитализъм, груповата собственост”. През 1998 г. подобна парадигма лансира А. А. Здоров в Украйна, а през 2003 г. В. М. Межуев и М. И. Войсков в Русия – б.а.

⁵ В първия етап – 1901-1905 г., възлово значение има публикуването на книгата на Ленин “Какво да се прави?” през 1902 година. В последния етап – от Октомврийската революция до

В първите възвания на съветската власт след Октомврийската революция думата „социализъм” **изобщо липсва**. Болшевиките не определят Октомврийската революция като „социалистическа”. Успехите в отстояването на властта (потушаването на метежите на генерал Краснов, на юнкерите в Петроград и Москва, на казациите в Дон и Южен Урал и пр.), разрушаването на старата държавна машина и изграждането на нов управленски апарат, национализацията на банките и установяването на „работнически” контрол в заводите и фабриките им дават самочувствие и в края на декември – в проектотезисите си за Учредителното събрание, Ленин **за първи път** нарича Октомврийската революция „социалистическа”.⁶

От началото на януари 1918 г. Ленин често нарича Октомврийската революция „социалистическа”, съветската власт – „социалистическа”, задачите на Октомврийската революция и на съветската власт – задачи на победата на „социализма”.⁷ Определянето на Октомврийската революция за „социалистическа” маркира почти в окончателен вид основната идеология. Но остава един последен проблем!...

Идеологията до този момент работи, тъй като в условията на война и на остри класови битки в целия свят болшевиките очакват всеки момент избухване на „социалистически” революции в развитите по онова време страни. Те обаче не избухват!... И възниква проблемът: каква да е политиката на болшевиките по-нататък? Според Маркс и Енгелс, дори и да победи „социалистическа” революция в отделна страна, останала изолирано явление, нейното поражение и реставрацията на капитализма са неизбежни.⁸ Ето защо Ленин създава три помощни идеологии, благодарение на които основната стратегическа идеология „социалистическа революция, социализъм, обществена собственост” започва да се утвърждава в болшевишкия елит. И които са основа, върху която по късно Сталин изгражда своята „теория” за строителството на социализма в „една отделно взета страна”. Няма да правим анализ на социалните предизвикателства нито на междупартизанската борба в болшевишката партия, които водят до възникването на тези идеологии, нито пък на функциите, които те изпълняват. Само ще ги посочим. *Първата* е идеята за „**окончателна победа на „социализма”**”. *Втората* е „**теорията за отбиха**”. Третата е възгледът за световната революция като „**абстрактна възможност**”.⁹

На практика чрез тези помощни идеологии става **пренасочване на дейността** на болшевиките, **променя се тяхната цел**. Ленин внушава на професионалните болшевишки революционери, че след като те вече са заграбили руския национален

пролетта на 1918 г., възлово е въвеждането от него на помощната идеология „окончателна победа на социализма” – б.а.

⁶ Ленин, В. И., Избр. произв. т. 7, стр. 263.

⁷ Например, в проектодекрета за разтуряне на Учредителното събрание, написан на 6 януари 1918 г., в тезисите по въпроса за незабавното сключване на сепаративен и анексионистичен мир, написани на 20 януари, и пр. Виж: Ленин, В. И. Избр. пр., т. 7, стр. 285, 291.

⁸ Под „победа” на „социалистическа” революция се разбира завземането на властта от социалдемократическа партия – б.а.

⁹ По тези въпроси виж по-подробно: Найденов, Г., Стогодишната парадигма, Институт по социология, БАН, 2003, стр. 33-40.

капитал и **нямат практическа възможност** да заграбят националните капитали на други страни (защото под световна социалистическа революция болшевиките всъщност разбират заграбването на националния капитал на други страни), то те трябва да пристъпят към основната си функция на собственици на националния капитал – да се заемат с **предприемачество**. Тези формулировки на Ленин много ясно показват, неговата прагматичност – той вярно оценява международната ситуация и необходимостта **да се ограничат апетитите** на новия крупен хищник. Силата му е в това, че той не се поддава на илюзии, а изработва **нови идеологеми, които обслужват реалните апетити** на новия крупен хищник – болшевишката номенклатура, и които **водят до утвърждаване на парадигмата** “социалистическа революция, социализъм, обществена собственост”.

Превръщането на тази парадигма (в двата й ценностно оцветени варианта) в парадигма на световната наука и в идеология на буржоазните революции на XX век става след 1929 година. Основна заслуга за това, както подчертахме, има Й. В. Сталин. В какво се състоят заслугите и приносът на Сталин за утвърждаване на парадигмата “социалистическа революция, социализъм, обществена собственост” в съвременната наука?

2. Ситуационен анализ – класови и фракционни борби в средата и края на 20-те години на XX век

Да започнем със **ситуационен анализ** на периода в Съветска Русия след смъртта на Ленин. От една страна вече има стабилизиране на съветската икономика и на политическата власт на болшевиките. Интервенцията на Великобритания, Франция, САЩ и Япония, подкрепяна от вътрешните контрареволуционни сили, е претърпяла поражение. Персонализиранят в болшевишкия партийно-държавен апарат, в болшевишката номенклатура, **едър централизиран държавно-монополистичен капитал** получава възможност да разгърне творческите си възможности. Той организира с много бързи темпове индустриализацията на страната. Предприемаческата дейност на съвкупния капиталист постига **грандиозни успехи**.

Успехи постига и **дребният и средният бизнес**. Това е в резултат на въведената, благодарение на настойчивостта на Ленин, още от началото на 20-те години “Новая экономическая политика” – НЕП. Особено важни са икономическите резултати, постигнати от дребния и средния бизнес в аграрния сектор. Чрез НЕП, въпреки че поземлената собственост в Русия е отдавна одържавена – непосредствено след Октомврийската революция, и формално тя е държавна собственост, нейното **владение и ползване** е предоставено на непосредствените производители. Именно това позволява развитието на дребен и среден бизнес в аграрния сектор.

Успешната предприемаческа дейност на едрия централизиран държавно-монополистичен капитал, води и до “набъбване” на класата на наемния труд. В процеса на индустриализацията се засилват миграционните потоци от селата към градовете. Увеличава се класата на промишлените работници в големите градски центрове.

Но, от друга страна, в този период “набъбват” и редица остри противоречия между основните класи: в селата, а и в аграрния сектор като цяло, става **разслояване** между непосредствените производители. Едни от тях, които от самото начало на НЕП – поради едни или други причини, обработват по-големи парцели земя, постепенно забогатяват, разширяват аграрния си бизнес, като, успоредно с него, някои от тях развиват успешно и дребна търговия. Тяхната класа – на дребния и средния аграрен бизнес, все по-често започва да използва като наемни работници малоимотните си съселяни. Оформят се класите на така наречените “кулаци” и на селската “беднота”.

Това разслоение го има и преди Първата световна война, но то се развива с бързи темпове едва когато, в резултат на двете буржоазни революции – Февруарската и Октомврийската¹⁰, и на въведената нова икономическа политика се ликвидират остатъците от докапиталистическите отношения в Русия, а в аграрния сектор се създават пълноценни възможности за утвърждаване на капиталистическия начин на производство. В резултат от утвърждаването на капиталистическия начин на производство в аграрния сектор и от бързото развитие на производителните сили в него се засилват два вида класови противоречия.

Първият вид е между класата на “кулаците” и класата на селската “беднота”. Обезземляване на масата от непосредствените производители е общо правило при генезиса на капиталистическия начин на производство във всички страни. От тази класа се формират действащата и “резервната” армия на труда в промишлените центрове. И навсякъде този процес е свързан с насилие, жестокости, глад и мизерия на широки селски маси. В Русия впрочем този процес има следната **особеност**. Селската “беднота” възприема като насилник и експлоататор своя съселянин – “кулака”, а не едрия централизиран държавно-монополистичен капитал. И това е така, въпреки че персонифицираният в болшевишката номенклатура едър държавно-монополистичен капитал още от 1926 г. започва да прибегва до практики от времето на “военния комунизъм” и да “разтваря ножиците” между цените на промишлените стоки и тези на аграрните стоки. От тази нагласа в съзнанието на селската “беднота” се възползва едрия държавно-монополистичен капитал, когато започва – по време на “Големия скок” в “колективизацията” през 1929 г., своята война против дребния и средния бизнес в аграрния сектор. Той използва за свой класов съюзник селската “беднота”.

А битката между едрия държавно-монополистичен капитал и дребния и средния бизнес в аграрния сектор е била неизбежна. Това са **вторият вид** противоречия. През втората половина на двайсетте години мащабът на едрия централизиран държавно-монополистичен капитал е нараснал съществено. Основните му елементи – банков и промишлен капитал, имат доминираща роля в икономиката. Самият съвкупен капиталист – болшевишкият партийно-държавен апарат, болшевишката номенклатура, е нараснал многократно, създал си е строга йерархия и дисциплина, преизпълнен е от ентузиазъм за предприемаческа дейност и е **зареден идеологически с мисията, че строи последното и най-справедливото общество**. Поради това, неговата готовност и нагласа да прилага брутално насилие срещу “враговете на строителството на социализма” е из-

¹⁰ Много убедително е другото мнение – че това не са две революции, а две фази на една и съща революция.

вънредно голяма. Тези “врагове” са все по-засилващата се класа на “кулаците” и на градския дребен и среден бизнес. На първо място обаче – “кулаците!”. Защо?

3. Класовите битки между едрия централизиран държавно-монополистичен капитал и дребния и средния аграрен бизнес – варианти на социална трансформация и фракционно представителство

Защото, въпреки усилените темпове на индустриализация, по това време Русия е все още предимно аграрна страна. Основният ресурс за износ е зърното, по-специално пшеничното зърно. По-голямата част от зърненото производство е в ръцете на “кулаците”. Те са готови да предоставят “излишъците” си от зърно на едрия централизиран държавно-монополистичен капитал, и съответно чрез износ той да трупа финансов ресурс за развитие на индустрията. Но са готови да продават “излишъците” си на **пазарни** цени! В това е основното противоречие между персонифицирания в болшевишката номенклатура едър централизиран държавно-монополистичен капитал и дребния и средния аграрен бизнес, развиван от класата на “кулаците”.

Интересите на все по-засилващата се класа на “кулаците” стават пречка и “**ограничител**” за предприемаческата дейност и инвестиционната активност на съвкупния капиталист. И това при положение, че юридически именно болшевишката номенклатура е собственик на поземления фонд в Русия и тя само временно го е предоставила във владение и ползване на селското население; при положение, че болшевишката номенклатура вече е изградила силен репресивен апарат; при положение, че болшевишката номенклатура вече има готовност за предприемаческа дейност и в аграрния сектор, защото индустриалната база, с която разполага, ѝ дава **възможност да механизира трите основни дейности в зърнопроизводството** – оран, сеитба и жътва. Отделно, че вече разполага и с кадрови потенциал да “усвои” и аграрния сектор.¹¹

През втората половина на XX век вътре в болшевишката номенклатура започва драстична борба за нейната стратегия и тактика в решаване на тези остри класови противоречия. Съществуващите фракции – в борбата си за власт, изострена от властовия “вакуум” след смъртта на Ленин, стават инициатори на различни стратегии, които се превръщат в идеологическо “оръжие”, легитимиращо техните претенции за властта.

Три са основните фракции. Едната е на Троцки и Преображенски. Тази фракция се определя като „лява”. Нейната идеология за индустриализация, по-точно за „сврхиндустриализация”, както и за трансформация на аграрния сектор като източник на приходи на държавния бюджет чрез износ на селскостопанска продукция, се опира на опита от периода на „военния комунизъм”. Те са пределно откровени.

¹¹ Не се спираме на противоречията между труда и капитала в промишлеността. Тези противоречия великолепно са изследвани от Тони Клиф в книгата му “Государственный капитализм в России”, <http://revsoc.org/archives/884>. Те също се разрешават в този период в полза на персонифицирания в болшевишката номенклатура капитал, като постепенно се изпразват от съдържание, а впоследствие и ликвидират така наречените „тричленки” в заводите, и наемният труд е лишен от всякаква възможност на защита на своите интереси – б.а.

За да се извърши „свръхиндустриализация“, е необходимо селското население да се подложи на свръхексплоатация. Отношението на болшевиките към селското население трябва да бъде като към колониално население. Тоест, **те са за прилагане на „английския вариант“ на генезиса на капитализма** – завоюване чрез брутално насилие на територии и подлагане на местното население на **свръхексплоатация, чрез използване на извъникономически средства**.

Другата – „дясната“ фракция – на Бухарин, Риков и Томски, е на противоположни позиции. Тя счита, че болшевиките не бива да подлагат руското селячество на брутално насилие, брутален грабеж и свръхексплоатация. Те считат, че доминацията на банковия и промишления едър капитал, които се намират в ръцете на болшевишката номенклатура, е достатъчна да гарантира постепенната трансформация на аграрния сектор по пътя на „социализма“. Не конфликти и война със селячеството, а подпомагане на развитието на кооперативното дело е верният път в строителството на „социализма“ и успешната индустриализация – това именно е тезата на тази „дясна“ фракция. Тоест, те искат аграрният сектор в Русия да се развива в „американския“ вариант – като фермерство.

Третата фракция – най-многобройна и силна, е на *группираното около Сталин ядро от „центристи“*. Те търсят среден път между „колониалния“ и „фермерския“ път. От една страна, нагласите им са в посока на „колониалния“ вариант, защото едрият централизиран държавно-монополистичен капитал е **„млад хищник“**. Неговите **естествени** рефлексии са за **брутален грабеж**. По инстинктите си болшевишката номенклатура е „английска“. В същото време тя си дава добра сметка, че „английският“ вариант е трудноприложим и рисков. Той има някакво оправдание по време на гражданската война. Но дори и тогава предизвиква бунтове на селското население и единствено многократно по-голямата бруталност на руското дворянство и войната, в която то влиза на страната на чуждестранните агресори против Русия, в крайна сметка наклоняват везните на симпатиите на руското селячество в полза на болшевиките – като по-малкото зло. Ето защо „центристите“ се съюзяват временно с „десните“ и нанасят поражение на „лявата“ фракция на Троцки и Преображенски.

Но „центристите“ ни най-малко не симпатизират на „десницата“ на Бухарин, Риков и Томски. Още през 1926 г. ядрото на болшевишката номенклатура, групирано около Сталин, започва да „разтварят ножицата“ между цените на индустриалните стоки и изкупните цени на селскостопанската продукция. Но през следващата – 1927 г., „кулаците“ „свиват“ производството на пшеница и продават на болшевишката номенклатура с 2 млн. тона по-малко зърно по държавните доставки, отколкото през предходната година (продават 4,8 милиона тона). През 1928 г. резултатите от държавните доставки са още по-катастрофални, въпреки мащабните репресивни мерки. Ето защо „центристите“ приемат „хвърлената ръкавица“, и започват война срещу „кулаците“. Успехът на болшевиките в тази война се определя от това, че те съумяват да привлекат класата на селската „беднота“.

Класата на дребния и средния бизнес в аграрния сектор, осмелила се да защитава своите интереси срещу апетитите на едрия, централизиран, държавно-монополистичен капитал, е била обречена. Защото в Русия по това време не е имало

никакви условия за утвърждаване на капиталистическия начин на производство по „американския“, по „фермерския“ път. Първо, защото – за разлика от Америка, където има изобилие на свободни, продавани от държавата на фермерите на много ниски цени земи, в Русия е било точно обратното – **недостиг**, а не изобилие на земи. Сблъсъкът за земя между „кулаците“ и селската „беднота“ е протичал по цялата територия на Русия. Факт е, че болшевиките са се „месили“ в тези сблъсъци. Но много често, особено в Украйна и Южна Русия, те са „пламтели“ и без намесата на болшевиките. Селската „беднота“ е създавала отряди, дори цели армии, в борбата си против „кулаците“ за земя.

4. Силата на центристката фракция на Сталин – утвърждаване на парадигмата „социалистическа революция, социализъм, обществена собственост“

През 1929 г., ръководени от Сталин, „центристите“ спечелват „битката на стратегиите“. Болшевиките се възползват от сблъсъка на интереси между „кулаците“ и селската „беднота“. Едрият централизиран държавно-монополистичен капитал привлича селската „беднота“ и започва брутална война за изземване функциите на владеење и ползване на поземления фонд от класата на „кулаците“. Това е годината на „Големия скок“ в колективизацията – 1929 година. Той е успешен не само защото на страната на едрият капитал се сражава и селската „беднота“, а и защото персонализиращият в болшевишката номенклатура едър банков и промишлен капитал вече има **сили и организация** да реализира предприемаческата си активност и в аграрния сектор.

За много кратко време съвкупният капиталист механизира най-трудоемките дейности в аграрния сектор – оранта, сеитбата и жътвата и превръща аграрния сектор в суровинен придатък на едрата промишленост и в пазар на нейните стоки. Тоест, въпреки че не се реализира „колониалният“ вариант на „левицата“ на Троцки и Преображенски, се осъществява **доста подобен вариант**, който може да се нарече „полуколониален“. Този вариант на утвърждаване на капиталистическия начин на производство в Русия е бил **най-реалистичен**. Другите два варианта са били повече или по-малко **рискови** за властта на болшевишката партия, а и за политическата независимост и цялост на Русия.

Заслугата за реализиране на този вариант е на Й. В. Сталин и на групирания около него ядро на болшевишката номенклатура. Това ядро си поставя **ясни цели**: **а)** Ние сме завладели политическата власт **трайно** и няма да я подлагаме на **риск** в името на „световната революция“, тоест ние можем да контролираме инстинктите си на хищник; **б)** Ние имаме желание и готовност за мащабна предприемаческа дейност и **ще съкрुшим всяка фракция**, която отклонява нашето внимание и енергия за вътрешнопартийни битки; **в)** Ние ще установим правата си на владеење и ползване на поземления фонд, ще инвестираме капитал в аграрния сектор, като механизираме трите най-трудоемки операции – оранта, сеитбата и жътвата, ще направим мелиорация, **но дотук** – аграрният сектор ни интересува единствено като **източник на суровини и принадлежна ценност**, за изкупуване на евтините заводски комплекси, широко

предлагани от развитите страни в условията на световна криза; г) Защото нашата главна цел е да създадем машинната база на една равностойна на западните държави **военна индустрия**, с която да гарантираме независимостта на Съветска Русия.

Историята потвърждава верността на тази стратегия. Втората световна война показва, че руският национален капитал с пълно право е очаквал нова агресия. Историческата „истина“ е била на страната на групирания около Сталин ядро на болшевишкия партийно-държавен апарат, на страната на „центристите“.

Йосиф Висарионович Сталин спечелва стратегическата политическа битка с другите фракции, не само защото неговата стратегия е най-реалистична и най-адекватна на интересите на едрия централизиран държавно-монополистичен капитал, но и защото той доразвива **теоретично** лениновата парадигма и ѝ дава идейна завършеност. Той създава **цялостна „теория“** за *Строителството на социализма в една отделно взета страна*. Не само апологетичната съветска научна литература в периода до неговата смърт го определя като създател на тази теория, но и най-сериозните и задълбочени западни изследователи.¹² Чрез теорията за „Строителството на социализма в една отделно взета страна“ **парадигмата „социалистическа революция, социализъм, обществена собственост“** добива своя завършен и окончателен вид.

В какъв смисъл „завършен и окончателен“?

Както отбелязахме, след смъртта на Ленин през 1924 г. именно Сталин е **болшевишкият лидер**, който утвърждава в многобройни битки с фракциите на другите болшевишки лидери **реалистичната стратегия и тактика** на болшевишкия партийно-държавен апарат да концентрира силите си върху решаването на обективно необходимите и обективно възможните задачи в качеството си на съвкупен капиталист. Основното идейно оръжие на враждебните фракции е тезата за „невъзможността за победа на „социалистическата революция в отделна страна“. Така е например на XIV конгрес на болшевишката партия (18-31 декември 1925 г.). Въпреки личната си омраза към Троцки, Каменев и Зиновиев използват като идейно оръжие за фракционна борба неговата теза за невъзможността за победа на „социалистическа“ революция в отделна страна. Възниква така наречената „нова опозиция“, която се опитва да сваля Сталин от властта. Същото е и през лятото на 1926 г., когато Каменев и Зиновиев сключват съюз с Троцки и привличат фракциите на „работническата опозиция“, на „децистите“ и др.

Трябва да се подчертае, че тези фракции не отхвърлят лениновата парадигма „социалистическа революция, социализъм, обществена собственост“. Самият Троцки никога не отрича „социалистическия“ характер на Октомврийската революция. Въпросът, който се използва в идейната борба, е доколко пътят, по който сталинската фракция води страната, е път към **„истински социализъм“**. Дори при последната фракционна битка – през 1937 г., на последните оцелели от „ленинската гвардия“ болшевики с центристите на Сталин, отново идейната основа на тази последна фракция е тезата за невъзможността на победата на „социализма“ в отделна страна.

¹² Виж: Грей, Ян. Сталин. Личност в история. В: Грей, Ян. Лев Троцки, Сталин, изд. "Интер Дайджест", Москва, 1995, 105 стр.; Такер, Роберт, Сталин – история и личност, изд. "Весь мир", Москва, 2006, гл. 10 "Социализм в одной, отдельно взятой стране", стр. 246-280.

Приносът на Сталин към болшевишката партия и респективно към създадената от Ленин нова парадигма е в умението му на всеки етап в развитието на съветското общество да намира **реалистичния** вариант, който, от една страна, задоволява апетитите на новия крупен хищник, а, от друга страна, не излага на прекомерен риск неговата власт и собственост. Й. В. Сталин решава в бързо темпо основните задачи на генезиса на капиталистическия начин на производство в Русия, а именно – обезземляването на селяните и разкъсването на връзката на непосредствения производител с неговите средства за производство. Тъй като това става чрез **одържавяването на земята и на другите форми на средна и дребна собственост** и е съпътствано от успешната индустриализация на Русия и стабилизирането на болшевишката власт, то в световното обществено мнение, а и в световната наука – от 1929 г. до сега, се е утвърдило разбирането, че в резултат на Октомврийската революция е възникнал нов тип общество – “социализъм”, което е коренно различно от капитализма, че самата революция е антибуржоазна и че в това общество средствата за производство са “обществена собственост”. Тоест, Йосиф Висарионович Сталин, както вече отбелязахме, след смъртта на Ленин има най-голяма заслуга за утвърждаване на лениновата парадигма в световното обществено мнение и в световната наука.

5. Опорни тези на теорията за „строителство на социализма в отделна страна”

Най-напред – откъде тръгва Сталин?

а) Като категориална система, новата парадигма на социалните науки и идеологията на буржоазните революции е създадена от Ленин в периода 1902-1918 година. Кристализирането ѝ именно като категориална система преминава през четири фази. В последната фаза на нейното формиране – периода от Октомврийската революция до пролетта на 1918 г., Ленин създава, както вече отбелязахме, три нови помощни идеологеме – **1.** Той формулира ново понятие – за **„окончателна победа на „социализма“**, като нещо различно от просто “победа на социализма”, и по този начин разграничава борбата за победата на социализма в Съветска Русия, което си е работа на болшевиките, от световната революция, което вече е друг въпрос, свързан с „окончателна победа на „социализма“, и не е в непосредствените задачи на болшевишката партия; **2.** Създава **„теорията за отдиха“**, като необходимост болшевиките да “строят социализма” и да трупат сили в един неопределен във времето период; **3.** Лансира нов възглед за световната революция като **„абстрактна възможност“**, което означава, че “отдихът” може да е твърде продължителен.

Чрез тези нови идеологеме той формира новите нагласи на болшевишкия партийно-държавен апарат към активна **предприемаческа дейност**.

Именно тези нови идеологеме доразвива Сталин след смъртта на Ленин в новите условия, в които действа болшевишката партия, като създава теорията за **“строителството на социализма в отделна страна”**.

Самото **словосъчетание** „строителство на социализма в отделна страна“ за пръв път употребява Николай Бухарин през 1924 година.¹³ Тогава неговата „дясна“ фракция е съюзник с центристите на Сталин в борбата срещу „левицата“ на Троцки. Но за Бухарин словосъчетанието „строителство на социализма в отделна страна“ е нещо „странично“, нещо „вметнато“ в много по важната за него теория на неговата фракция за „аграрно-кооперативния социализъм“. Сталин обаче веднага „улавя“ стратегическото идеологическо значение на това словосъчетание. Както отбелязва Роберт Такър, „Сталин... избира тезиса за „социализма в една страна“ в качеството на своя политическа и идеологическа платформа“.¹⁴ Според Такър, именно чрез акцентирането на това, че строителството на социализма ще се извърши в **една страна** – Съветска Русия, Сталин става не само водещ политик в болшевишката партия, но и водещ **идеолог**.

б) Акцентирайки на тезата, че е възможно построяването на социализма в Съветска Русия, при това **„пълната победа на социализма“** и без победа на „социалистически“ революции в други страни, Сталин играе на **струната на руския патриотизъм** на болшевиките.¹⁵ Той мобилизира болшевишката номенклатура, болшевишкия партийно-държавен апарат за безпримерен подвиг – превръщане на Съветска Русия в **лидер на прогреса на човечеството**.¹⁶ Това е нова задача за болшевиките и тя е различна от създадените от Ленин – чрез трите помощни идеологеми – нагласи в тях. Защото чрез помощната идеологема за „окончателната победа на социализма“ Ленин все още поддържа в тях „пламъчето“ на очакването на „световната“ „социалистическа“ революция. Той ги въодушевява за **лидерство на международното комунистическо движение**. Нагласата на болшевиките е: „Ще стискаме зъби, ще строим „социализма“, а рано или късно световната социалистическа революция ще избухне, и тогава, с помощта на пролетариата от развитите страни, ние **ще построим окончателно социализма** в Съветска Русия! Тогава ще можем да „въздъхнем“!“. Те не представят себе си като лидер на човечеството, защото Русия, на фона на другите развити капиталистически страни по степента на своята развитост, е така да се каже „втори ешелон“.

Със своята теория за „строителството на социализма в една страна“ Сталин предлага на новия съвкупен едър капиталист ново **световъзприятие** и ново **самосъзнание**. То е свързано с факта, че няма „светлина в тунела“, тоест, че видимо капитализмът се е „стабилизирал“ и няма перспектива за световна революция в обозримо бъдеще. И той изгражда в тях самовъзприятие на **избраници**, на **творци на историята**, а не само на първата „социалистическа“ революция. Самовъзприятието на болше-

¹³ Бухарин, Н., Путь к социализму, В: Ленин как марксист, стр. 238.

¹⁴ Такер, Р., Сталин история и личность, изд. „Весь мир“, Москва, 2006., стр. 251.

¹⁵ Самият Сталин е руски патриот „попил“ в себе си душата на руския народ.

¹⁶ Впрочем, това не е само лозунг защото на практика Сталин въодушевява болшевиките за създаване на нов модел на генезиса и развитието на капиталистическия начин на производство през XX век. От тази гледна точка болшевиките са действително лидери в общочовешкия прогрес, защото този нов модел за генезиса на капитализма води до ускоряване на хода на историческото развитие в най-големите по население и територия развиващи се страни.

виките за себе си до този момент е, че те са “първопроходци” на социалистическата революция и че победата на социалистическата революция в изостанала страна като Русия е **случайно** стечение на обстоятелствата. Така да се каже, историята **временно** е стоварила на плещите им тази мисия, докато победи световната социалистическа революция. Сталин им създава ново самовъзприятие – не, не е случайно, че историята е сложила на плещите им този товар. Историята ги е избрала за свои **демиурзи**, тя се е въплътила в тях. Те са длъжни да бъдат **маяк на човечеството**. **Именно те** ще изведат човечеството на “светлия бряг на комунизма”. **Именно те**, дори без никаква помощ, ще доведат докрай борбата за построяването на социализма. Съветска Русия ще бъде първата в света страна, построи социализма, а след това и комунизма.

Не е трудно да си представим колко добре “пасва” този героичен образ на столетните представи на руската интелигенция, образуваща гръбнака на болшевишката партия, за Москва като третия Рим, на нейното **чувство за месианство**.

По този повод Николай Бердяев пише: „Болшевизмът се оказва най-малко утопичен и най-реалистичен, най-отговарящ на цялата ситуация, каквато е възникнала в Русия през 1917 г., и най-верен на някои откоleshни руски традиции, на руските търсения на универсална социална правда, разбираана максималистично, и на руските методи за управление и властване чрез насилие.”¹⁷ Бердяев прави великолепен анализ на **националните корени на руския комунизъм**, на столетните революционни традиции на руската интелигенция, чиито продължител в началото на XX век според него е болшевизмът. Той разглежда особеностите на **славянофилството**, на **нихилизма**, на **народничеството** в Русия и показва до каква огромна степен тяхната специфично руска нравственост, идеология и поведенски стереотипи са вплетени и определят физиономията на руския комунизъм. Болшевизмът според Бердяев е явление, породено и детерминирано от цялата история на руската държавност и на руското разколничество. Руската революция, въпреки че е универсалистична по своите принципи, едновременно с това е и дълбоко национална по своите резултати.¹⁸ „Колкото и парадоксално да звучи, пише той, но болшевизмът е третото явление на руската великодържавност, на руския империализъм; първото явление е Московското царство, а второто явление е империята на Петър.”¹⁹ Болшевизмът слива волята за социална правда с волята за държавна мощ и „втората воля се оказва по-силна“.

Видно е, че в това отношение – разпалването на руското чувство за **месианство**, на руския **патриотизъм** – Сталин върви по стъпките на Ленин. Но той издига на по-висока степен **месианството**, защото предлага на болшевиките месианство и лидерство не само в рамките на световното комунистическо движение, но и в рамките на **цялото човечество!**

в) В условията на “стабилизиране” на капитализма и на липса на перспектива за световна “социалистическа” революция, Сталин доразработва лениновата идеология за „окончателната победа на социализма”, като я издига на по-високо ниво, **реви-зирайки я. Тоест, той я ревизира, за да я използва като опорна точка на тезата, че в**

¹⁷ Бердяев, Н. „Извори и смисъл на руския комунизъм“, Изд. „Хр. Ботев“, С, 1994, стр. 124.

¹⁸ Пак там, стр. 125.

¹⁹ Пак там, стр. 132.

Съветска Русия може да се построи истински социализъм и без да се чака световната социалистическа революция.

В самосъзнанието на болшевиките идеологемата за „окончателната“ победа на социалистическата революция е свързана с това, че „ние ще строим социализма“ в Русия, но ще стигнем до неговото утвърждаване, до „истинския“, до „пълния“ социализъм едва когато в **близко бъдеще** победи световната „социалистическа“ революция. Да, обаче, от друга страна, след смъртта на Ленин става все по-очевидно, че „световната социалистическа революция“ **не е близка перспектива**. Което означава, че болшевиките не могат да построят „истинския“ социализъм. Това е едно противоречие, което води до **раздвоение** в самосъзнанието на болшевишкия елит. От него се възползват съперниците на центристката фракция на Сталин, за да **делегиитимират** властта на тази фракция. През цялото време, независимо дали са „леви“, или „десни“, тяхно идейно оръжие е тезата за неразривната връзка между „строителството на социализма“ и „световната социалистическа революция“. И следователно, че усилията на болшевиките и свързаното с тях пренасочване на финансовите ресурси към „строителството на социализма“, а не към „правене“ на „световна социалистическа революция“, е погрешно.

Чрез идеологемата за „**пълната победа на социализма в отделна страна**“, в случая в СССР, Сталин дава достоен отговор на новата вълна от атаки към легитимността на властта на неговата фракция. Тази нова идеологема възстановява **монолитността** на раздвоеното съзнание на болшевиките. Всъщност, раздвоеността е характерна само за малка част от болшевишкия елит – на тези, изкушени от „теорията“. Така че по-скоро целта на създаването на новата идеологема е да **унищожи** „идеологическото оръжие“ на другите фракции, с които те подкопават **легитимността** на центристката фракция на Сталин.

Как Сталин **модифицира** идеологемите на Ленин, така че чрез тях да конституира новата идеология за „строителството на социализма в една страна“? Модифицира ги под формата на „**тълкуване**“ на ленинизма. Как?

г) Най-напред той **ревизира собственото си тълкуване** на идеологемата на Ленин за „окончателната победа на социализма“, защото в произведението си „Основите на ленинизма“, непосредствено след смъртта на Ленин (издадено през април 1924 г.), Сталин тълкува лениновата идеологема в смисъл, че „социализмът“ може да победи окончателно в Съветска Русия, само с помощта на победилия пролетариат в поне няколко страни. Изхождайки от лениновата постановка за възможността за победа на социалистическа революция в отделна страна и изброявайки благоприятните предпоставки за това, от една страна той пише: „... всичко това обуславя не само възможността, но и необходимостта от победата на пролетариата в отделни страни“. От друга страна, той пише: „Но да се събори буржоазната власт и да се създаде пролетарска власт в една страна, това още не значи, че е осигурена пълната победа на социализма. Главната задача на социализма – организирането на социалистическото производство – си остава още задача на бъдещето. Може ли да се разреши тази задача, може ли да се спечели крайната победа на социализма в една страна без съвместните усилия на пролетариата от няколко напреднали страни? Не, не е възможно.

За събарянето на буржоазията са достатъчни усилията на една страна – за това ни говори историята на нашата революция. За окончателната победа на социализма, на организирането на социалистическото производство, усилията на една страна, особено на такава селска страна като Русия, са вече недостатъчни – за това са необходими усилията на пролетариата в няколко напреднали страни.”²⁰

Тоест, тогава, непосредствено след смъртта на Ленин, в борбата си за лидерство на неговата фракция с фракцията на Троцки, Сталин все още счита, че в Съветска Русия новият обществен строй ще се установи в, така да се каже, „завършен” вид, едва след победата на „социалистическата” революция в поне още няколко развити страни. През втората половина на двайсетте години обаче се вижда, че в близка перспектива не се очертават „социалистически” революции. А същевременно болшевиките са стабилизирали своята власт и провеждат успешна индустриализация. За болшевишката партия е актуален въпросът – че да, ние можем да построим „истински социализъм” и без да има „световна социалистическа революция”. И Сталин **ревизира** собственото си тълкуване на лениновата идеология. Как?

Той не казва – аз не тълкувах вярно Ленин. Той казва – „Тогава, след смъртта на Ленин, актуалната задача беше да оборим троцкизма и неговата теза за невъзможността на победата на социалистическата революция в Русия без победа на “социалистически” революции в други европейски страни... Дотолкова – но само дотолкова – тази формулировка беше тогава (април 1924 г.) достатъчна и тя, без съмнение, принесе известна полза.” – пише Сталин.²¹

Но, според Сталин, “...впоследствие, когато критиката против ленинизма в тази част беше вече преодоляна в партията и когато на дневен ред възникна нов въпрос, а именно въпросът дали е възможно да се построи пълно социалистическо общество със силите на нашата партия без външна помощ – тази формулировка се оказва вече явно недостатъчна и поради това погрешна”.²² И Сталин посочва какви са недостатъците на старата му формулировка сега, в новата обстановка.

Сталин използва прийома на Ленин в аргументиране на възможността за победа на “социалистическа” революция в Русия. Припомням, че Ленин разделя този проблем на два отделни въпроса – “Ние не казваме, че социалистическата революция може да победи в отделна страна, и в този смисъл не ревизираме марксизма. Но това е въпрос за “**окончателната**” победа на социалистическата революция. А ние твърдим нещо друго – че просто можем да завземем политическата власт и да започнем строителството на “социализма” в отделна страна – Русия! А кога социалистическата революция ще победи окончателно – това е друг въпрос и ние не го дискутираме. Защото на този етап световната социалистическа революция е “абстрактна възможност”.” В новите условия Сталин използва същия прием, но вече не за “социалистическата” революция, е за “**пълното построяване на социализма в отделна страна.**”

²⁰ Виж: Сталин, Й., Към въпросите на ленинизма, В: “Въпросите на ленинизма”, изд. на БКП, С., 1949, стр. 159-160.

²¹ Пак там, стр. 160.

²² Пак там.

д) Той отбелязва, че неговата формулировка от април 1924 г. има следния недостатък: "... тя свързва в един въпрос два различни въпроса: въпросът за *възможността* да се построи социализмът със силите на една страна, на който трябва да се даде положителен отговор, и въпросът може ли една страна с пролетарска диктатура да се смята *напълно гарантирана* от интервенция и следователно от възстановяване на стария ред без победоносната революция в няколко други страни, на който трябва да се даде отрицателен отговор." По тази причина, още през декември 1924 г., в брошурата "Октомврийската революция и тактиката на руските комунисти" той **разграничава** тези два въпроса и издига тезата, че да, без победа на социалистическата революция в поне няколко страни ние нямаме "пълна гаранция срещу възстановяването на старите порядки", но "ние имаме всичко необходимо за построяване на **пълно** (подчертаното – мое) социалистическо общество."²³ Именно тази постановка на Сталин става основната идеологическа ос, около която се води идейната борба на центриската фракция срещу "левите" и "десните" фракции през средата и втората половина на тридесетте години (1921-1930 г.) на XX век.

Вижда се, че Сталин добре е усвоил лениновия подход при изработване на идеологеми. Същността му е вкарване на нови понятия, чрез които се отрича предходната теза, за която се твърди, че се отнася за друг, **частен** случай. Сталин въвежда ново понятие – "пълна победа на социализма" и го **разграничава** от понятието "пълна гаранция на възстановяването на старите порядки". Именно второто, а не първото, според Сталин, е имал предвид Ленин в тезата си за невъзможността от "окончателната победа на социализма" в отделна страна без световна революция. Той, Ленин, под "окончателната победа на социализма", всъщност е разбирал **гаранциите** за това, че в Съветска Русия няма опасност от възстановяване на капитализма, а тези гаранции може да даде победата на социалистическата революция в поне няколко страни. Тоест, Ленин не отрича възможността ние да построим истински, завършен, "пълнен" "социализъм" в отделна страна – в Съветска Русия. Той само казва, че **гаранциите за оцеляване** на този истински "социализъм" срещу чуждестранна агресия са в "световната социалистическа революция". Така че ние трябва да работим за изграждането на истинския, пълния „социализъм“ – той може да бъде построен в Съветска Русия, независимо от това дали има, или няма световна революция. Но, разбира се, гаранции за „пълната му победа“, свързана с неговата безопасност, може да има единствено след победа на световната революция. Нашата задача сега не е да дискутираме кога и как ще се „случи“ световната „социалистическа“ революция; нашата задача не е само да строим „социализма“, разчитайки че световната революция ще ни помогне да го построим с нейни сили. Нашата задача е да построим „пълния социализъм“! Ние можем и ще направим това.

Очевиден е **демагогският и схоластичен характер на тази идеологема**, която се превръща в основна тактическа идеологема на болшевишката партия след смъртта на Ленин. Факт е обаче **ефективността на тази нова идеологема**. Факт е и че тя е **самостоятелно дело на Сталин**.

²³ Виж: Сталин, Й., Към въпросите на ленинизма, В: "Въпросите на ленинизма", изд. на БКП, С., 1949, стр. 160-161.

е) Важен момент за утвърждаване на новата идеологема е акцентирането от страна на Сталин на нейната **мотивираща роля** за болшевишката партия. Сталин много убедително показва различната роля на двете противоположни идеологеме: едната – че **е възможно**, и другата – че **не е възможно** построяването на „пълнен социализъм“ без световна революция, в **психологически план**.

Той подчертава, че „Без такава възможност (за построяване на „пълнен социализъм“ – б.а.), строителството на социализма е строителство без перспективи, строителство без увереност, че ще бъде построен социализмът. Не може да строиш социализъм, ако не си уверен, че той може да се построи, че техническата изостаналост на нашата страна не е *непреодолимо* препятствие за пълното построяване на социалистическото общество. Отричането на тази възможност е неверие в построяването на социализма, отстъпление от ленинизма.”²⁴ В годината на „Големия скок“ – 1929 г., в речта си „Десният уклон във ВКП (б)“, на априлския пленум на ЦК на ВКП (б), той с думи „извайва“ един изключително образен, динамичен, да го наречем – „видеоклип“, за доблестта и мъжеството на възприелите себе си като маяк на човечеството болшевики. Той казва следното: „Виждали ли сте вие рибари, пред буря в голяма река като Енисей? Аз съм ги виждал неведнъж. Случва се, че една група рибари пред лицето на настъпилата буря мобилизира всичките си сили, въодушевява хората си и смело кара лодката срещу бурята: „Дръжте се, момчета, дръжте здраво кормилото, порете вълните, ние ще победим!” Но има и друг сорт рибари, които, усещайки приближаването на бурята, падат духом, започват да хленчат и деморализират собствените си редове: „Ето ти беда, бурята настъпва, лягайте, момчета, на дъното на лодката, затворете си очите, белким ни изкара на брега.” (*Общ смях*) Нужно ли е още да се доказва, че становището и поведението на Бухариновата група като две капки вода приличат на становището и поведението на втората група рибари, които панически отстъпват пред трудностите?”²⁵

За влиянието на новата идеологема върху болшевишката номенклатура, за нейната мотивираща и дисциплинираща роля много показателно е изказването на един от делегатите на XIV конгрес–Андреев, защото неговите разсъждения са показателни за настроението на болшинството. „Аз мисля, че др. Зиновиев и др. Каменев проявиха тук недостатъчен усет с какво живее партията: партията иска да работи **практически** (подчертано – мое), а не да се занимава с дискусии, а другарите Зиновиев и Каменев я дърпат към дискусия. Те малко са се разминали с **деловото** (отново, подчертаното – мое) настроение вътре в партията – това е ясно. Много лошо е това, другари, че дискусиите отнемат от нас много време, много работа и т.н. Тези дискусии, които на партията се наложи да преживее, имат отрицателно значение, в този смисъл, че откъсват партията от работата ѝ, а също отрицателно значение, че някои наши вождове се

²⁴ Виж: Сталин, Й., Към въпросите на ленинизма, В: “Въпросите на ленинизма”, изд. на БКП, С., 1949, стр. 163.

²⁵ Сталин, И., Десният уклон във ВКП (б), В: “Въпросите на ленинизма”, изд. на БКП, С., 1949, стр. 255.

развенчават в тези дискусии и да даде Бог, че такива дискусии повече у нас да няма, защото те носят огромна вреда.”²⁶

Идеологемата за невъзможността да се построи „пълнен социализъм”, според Сталин е **вредна** не само за мотивацията на **болшевишката партия**, но и за мотивацията на **цялото световно комунистическо движение**. Отговаряйки на обвиненията на Зиновиев, че сталинската идеология е израз на „национална ограниченост”, а не на „интернационализъм”, той контраатакува. „Защото, какво друго е нашата страна, страната на „строящия се социализъм”, ако не база на световната революция? Но може ли тя да бъде действителна база на световната революция, ако тя е неспособна да построи социалистическото общество? Може ли тя да стане онзи велик притегателен център за работниците от всички страни, какъвто тя несъмнено е сега, ако тя е неспособна да удържи у дома си победата над капиталистическите елементи в нашето стопанство, победата на социалистическото строителство? Аз смятам, че не може. Но не следва ли оттук, че неверието в победата на социалистическото строителство, проповядването на това неверие води до развенчаването на нашата страна като база на световната революция, а развенчаването на нашата страна води до отслабване на световното революционно движение. С какво г. г. социалдемократите плашеха работниците от нас? С проповедта, че „у руснаците нищо няма да излезе”. С какво бием ние сега социалдемократите, привличайки към нас цяла върволица работнически делегации и укрепвайки по този начин позициите на комунизма в целия свят? С нашите успехи в строителството на социализма.”²⁷

Идеологемата за „строителството на социализма в отделна страна”, става **ядро на цяла система от идеологии** в новия етап на генезиса на капиталистическия начин на производство в СССР. Тя става **мощно идеологическо оръжие** на центристката фракция на Сталин в борбата ѝ срещу другите фракции. Със своя **патриотизъм, утопизъм и месианство** тя **въодушевява болшевиките на безпримерна, самоотвержена предприемаческа дейност, която превръща СССР в могъща империалистическа сила**. Мотивиращата сила на тази идеологема е огромна – както за руските болшевики, така и за техните агенти на влияние по целия свят. В кратки срокове работническите протестни движения в целия свят са поставени под контрола на болшевишката номенклатура, на руския партийно-държавен апарат. Значителна част от социалдемократическите партии са **разцепени** и възникват множество комунистически партии, също подконтролни на руската болшевишка номенклатура. Именно тези партии и национално-освободителни движения извършват повечето от буржоазните революции на XX век.

Какъв е **изводът**, който може да се направи от изложеното дотук?

- Сталин има основен принос за **практическото утвърждаване** на лениновата парадигма „социалистическа революция, социализъм, обществена собственост”, като идеология на персонифицирания в болшевишката номенклатура

²⁶ „XIV съезд Всероссийской коммунистической партии (б)–Стенографский отчет», Государственное издательство, 1926, стр. 296.

²⁷ Сталин, И., Към въпросите на ленинизма, В: “Въпросите на ленинизма”, изд. на БКП, С., 1949, стр. 169, 170.

едър централизиран държавно-монополистичен капитал, като идеология на буржоазните революции на XX век.

- Неговият принос е не само практически, но и **теоретичен**. Сталиновата идеология за „строителството на социализма в отделна страна“ е самостоятелен, надграждащ и много важен етап в идейното конституиране на болшевишката идеология.

6. Една трагична съдба в бурния поток на времето

На Сталин се приписва фразата – “Когато се сече гората, летят трески”. Смисълът на фразата е, че в бурни епохи на социални преобразования са неизбежни човешки жертви. Тоест, “социалистическата” революция има своята **тежка човешка цена**.

Тук ще разгледаме, макар и накратко, **трагичната съдба на големия руски икономист Николай Кондратиев** в бурния поток на времето. В неговата трагична съдба като във фокус се пречупва квинтесенцията на голямата революция.

Николай Кондратиев е роден в многодетно селско семейство в Костромска губерния. Селският произход на Н. Кондратиев, прякото му участие и навиците му в селскостопанския труд, образованието му, научните му интереси към аграрния сектор, водят до политическия му интерес към партията на есерите и нейната програма за модернизация на аграрния сектор. Той става член на тази партия съвсем млад – 13-годишен, през 1905 година. Член е на партията чак до 1919 година, когато тази партия – поради въоръжената си борба против болшевишкото правителство, е подложена на унищожение.

Партията на есерите е много интересно явление. От една страна тя е силно **революционна** социалистическа партия. Тя „напипва“ най-значимия проблем на руското общество – аграрният въпрос, проблемът за оземляване на селяните. Много вярно „усеща“, че предстоящата революция ще бъде преди всичко „селска“ революция и съответно насочва пропагандната и организационната си дейност към селата. Нейните заслуги в организиране на протестни движения и въоръжена борба против царизма не са по-малки, а напротив – по-големи от тези на болшевизма. Тя изработва много добра програма за решаване на аграрния въпрос и спечелва силно влияние сред селските маси, а и сред руската интелигенция.

От друга страна, по отношение на модернизацията на руското общество, в периода след приближавашата революция, есерите стоят на **консервативни** позиции. Тяхната програма предвижда след първоначалния тласък на одържавяване на поземления фонд и неговото уравнително разпределение между селяните по-нататъшното модернизиране на аграрния сектор да протече по **еволюционен** път. По пътя на конкуренцията и засилване на най-успешните за сметка на неуспешните индивидуални стопанства, както и на доброволната кооперация, земята ще се уедрява и ще се развива модерно машинно земеделие. Представяйки себе си за социалисти и за привърженици на „трудовото уравнително земеползване“, на практика есерите защитават интересите на вече проходилия дребен и среден аграрен бизнес, на така наречените по-късно „кулаци“.

Трагичната лична съдба на Кондратиев може да бъде разбрана единствено в контекста на тази есеровска програма и визия за бъдещето на Русия. Той до края на живота си остава привърженик на този модел за **еволюционно** преобразуване на руското общество и реално **враг** на персонализирания в болшевишкия партийно-държавен апарат едър държавно-монополистичен капитал.

След Февруарската революция през 1917 г. и унищожаването на царизма Н. Кондратиев активно се включва в дискусиите и работата по провеждане на аграрната реформа. Той участва в работата на Комисията по аграрната реформа при главния земеделски комитет. Основните принципи на тази комисия са: а) Земята се одържавява и не подлежи на покупко-продажба; б) Разпореждането с нея се осъществява от централната власт и местните органи за самоуправление; в) Ползването на земята се осъществява от трудовото население на основата на общогражданско равенство.

През ноември 1917 г. Н. Кондратиев става член на Главния земеделски комитет. Участва в работата на много доброволни аграрни организации. Работи заедно с видния аграрикономист А. В. Чаянов, публикува монографията си „Аграрният въпрос”. Преди това, през октомври, влиза в състава на последното социалистическо Временно правителство като министър на продоволствието – много важен пост в условията на война. Междувременно е избран за депутат в Учредителното събрание от партийната листа на есерите в Костромската губерния.

Но Учредителното събрание е разтурено в резултат на болшевишката Октомврийска революция. Последното социалистическо временно правителство е свалено и Н. Кондратиев губи министерския си пост. Естествено е, че той се отнася негативно към тази революция и към новата власт на болшевиките. До 1919 г. Н. Кондратиев не губи надежда, че болшевиките ще загубят властта. Междувременно през тези две години той се устройва по линия на кооперациите. Премества се в Москва, участва в създаването на Всеросийския изкупвателен съюз на селскостопанските кооперации и става един от най-влиятелните членове на главния му работен орган, преподава в няколко учебни заведения. Именно във връзка с работата му като кооперативен деец и по-точно – като един от ръководителите на руските селскостопански кооперации, Н. Кондратиев започва систематична работа по изучаване въпросите на пласмента и на пазара на селскостопанска продукция. Той изучава не само местните и националния руски пазар, но и международния пазар. Публикува редица изследвания по тези проблеми.

През 1919 г. Н. Кондратиев е привлечен от А. В. Чаянов в работата на Тимирязевската селскостопанска академия. През 1920 г. става професор в нея, а от 1923 г. завежда катедра „Учение за селскостопанските пазари”. Успоредно с работата си в Тимирязевската академия, от 1920 г. Н. Кондратиев е основна фигура в създаването на Института за изучаване на народно-стопанските проблеми, така наречения Конюнктурен институт.

Именно в **Конюнктурния институт** Н. Кондратиев напълно разгръща своя научен и организационен потенциал. Той изиграва възлова роля в развитието на това неголямо по състав научно звено (50 сътрудника), което става **водещо в световната наука по своите статистически изследвания на националния и световните пазари**. Признание за водещата роля на ръководения от Н. Кондратиев Конюнктур-

рен институт и персонално за него е избирането му за член на най-авторитетните научни общности – на Американската икономическа асоциация, на Американското статистическо и социологическо общество, на Лондонското статистическо и социологическо общество, и т.н. Признание за международния престиж на Н. Кондратиев е включването му и в редакционните съвети на редица авторитетни международни икономически списания. В Конюнктурния институт Н. Кондратиев прави и най-голямото си откритие – теорията за дългите вълни на икономическата конюнктура.

През 1924 г. Н. Кондратиев е в научна командировка в САЩ, Канада, Великобритания и Германия, придружен от своята съпруга. В САЩ той се среща със своя съученик, състудент, близък приятел и съмишленик Пиритим Сорокин. По това време, след емиграцията си в САЩ, П. Сорокин се е утвърдил като един от водещите американски социолози. Той предлага на Н. Кондратиев, заедно със съпругата си, да останат като емигранти в САЩ, където Кондратиев ще развива в отлични условия своята изследователска работа и академична кариера. Мотивиран от своята любов към Русия и своя патриотизъм, Н. Кондратиев отказва, въпреки че много добре е съзнавал рисковото положение, в което се намира в Съветска Русия поради своята политическа дейност до 1919 г. и актуалната си изследователска работа. За съжаление, впоследствие се оказва, че той е подценил риска. Решението на Н. Кондратиев се оказва неправилно, рискът се оказва неоправдан. Но това решение е пример на човешка доблест, чест, и патриотизъм! Н. Кондратиев не оставя своя народ в годините на изпитания. А именно годините от 1924 до 1928 г. са най-плодотворните за Н. Кондратиев. В тези години той пише най-зрелите си произведения, включително и брошурата за дългите вълни на икономическата конюнктура, която става епицентър на ожесточени идеологически сблъсъци. С тази брошура той изгражда едно от най-важните стъпала в стълбата на икономическото познание.

От 1928 г. болшевишкият режим започва разследване на Н. Кондратиев, А. В. Чаянов и други водещи руски аграрикономисти по изфабрикувано дело за създаване на контрареволуционна организация – така наречената „**Трудова партия**”. През същата година Кондратиев е уволнен от Конюнктурния институт и през 1930 г. е арестуван. Впоследствие, след повече от година и половина душевни и физически инквизиции, е осъден и затворен в Суздальския политически изолатор. През 1937 г. започва поредната вълна на масови чистки. Тя се оказва фатална за Н. Кондратиев. През 1938 г. изтича срокът на неговата присъда. Но той отново е даден на съд за “контрареволуционна дейност” и е осъден на смърт. Сега, когато запазени от съпругата му части от неговия научен архив ни позволяват да съзрем неговите планове за изследователска работа, можем само да скърбим за огромната загуба на икономическата наука и другите социални науки от насилственото прекъсване на научната кариера на Н. Кондратиев.

Какво е мястото на Н. Кондратиев в битката на класовите сили? Поради своя произход, своя манталитет, своите политически симпатии и антипатии и т.н., в своята изследователска дейност и в своите публикации той защитава интересите на дребния и средния аграрен бизнес. Как?

В качеството си на директор на Конюнктурния институт, а и поради личния му авторитет като водещ аграрикономист, Н. Кондратиев е привлечен още през 1923 г. в

Плановата комисия на Наркозем и Земплан – за подготовката на перспективния план за развитие на селското и горското стопанство в СССР. През януари 1924 г. Н. Кондратиев подготвя съдоклад по неговия профил и го внася в селскостопанската секция на Госплан. Там той е одобрен и през юни 1925 г., след интегрирането му в общия перспективен план за развитието на селското и горското стопанство, получава официална положителна оценка от Президиума на Госплан и е публикуван. Отношението на управляващата класа към този перспективен план обаче не е еднозначно. Появяват се не само положителни оценки, но и остри критики. Появява се и квалификацията „кондратиевщина”. С нея възгледите на Кондратиев за социалната трансформация в аграрния сектор и в икономиката като цяло се определят като стремеж към налагане в СССР на държавен капитализъм или „кооперативен капитализъм”.

Какво в тезите на Н. Кондратиев дразни, и то при положение, че той се придържа към основните положения на болшевишката стратегия за индустриализация на страната?

Дразни пътят, който той очертава като оптимален за постигане на целите на индустриализацията. Като един от най-важните пунктове на този път, Н. Кондратиев сочи, че селското стопанство трябва да се развива в посока: „... първо, да осигури пълноценно суровинната база за развитие на производството; второ, да ускори процеса на натрупване на средства вътре в страната и повиши покупателната сила на населението; трето, да повиши налоγο-платежните сили на населението. Но всичко това е възможно само при разширение на селскостопанската продукция, при повишаване на нейната ценност, при ускоряване на нейните експортни възможности.”²⁸ Повишаване на покупателната сила на населението, разширяване на селскостопанската продукция и повишаване на нейната ценност, ускоряване на нейните експортни възможности и т.н. – всичко това е действало като „червено на бик” на болшевишката номенклатура.

Защото през втората половина на трийсетте години едрият централизиран държавно-монополистичен капитал, за разлика от края на предходното десетилетие, вече е укрепнал; вече е изградил солидна промишлена база; вече е създал строга йерархия около „центриста” Сталин; вече има кадровия потенциал да се превърне от юридически и във фактически собственик на поземления фонд, имал е и репресивен апарат годен да „съдейства” за това. Тоест, болшевишката номенклатура има пълна готовност за мащабна предприемаческа дейност не само в индустрията, но и в аграрния сектор. Нейният „апетит” и хищнически инстинкти не само не са намалели от времето на „военния комунизъм”, тоест от времето, когато се опитва, но не й достигат сили да владее и ползва поземления фонд, но напротив – са се увеличили! И срещу тези хищнически апетити на едрия централизиран държавно-монополистичен капитал застават Н. Кондратиев, А. В. Чаянов и други авторитетни аграрикономисти, които апелират за „фермерски” път в развитието на аграрния сектор в Русия. Тоест апелират владеенето и ползването на поземления фонд да остане в ръцете на „кулаците”, а „социализирането” в този сектор да става на доброволен принцип чрез селскостопански кооперации.

²⁸ Кондратиев, Н. Д. Проблемы экономической динамики. Институт экономики АН СССР, Москва, 1989, стр. 15.

Към тази стратегия апелира Н. Кондратиев и в следващите няколко години. Например през 1927 г. той прави остра и научно аргументирана критика на публикувания вариант за първия петгодишен план за развитие на народното стопанство.²⁹ Н. Кондратиев показва вътрешната противоречивост на този план, показва, че проектът за мащабни инвестиции в промишлеността и инфраструктурата, съчетани с многократно по-ниските инвестиции в аграрния сектор, ще доведат до кризисно, а не безкризисно развитие на съветската икономика; показва, че планът не е балансиран – че няма балансираност и обвързаност между планирания размер на натрупването и данните за дохода и потреблението на населението; че има пълно противоречие между планираното увеличаване на жизненото равнище на населението и другите показатели, които сочат обратното – че се планира **реално понижение** на доходите на населението.³⁰ Той показва, че заложените в плана намерения за инвестиции и ръст на доходите в аграрния сектор ще доведат не до повишаване на жизненото равнище, а обратното – до намаляване на жизненото равнище и потреблението на селското население.³¹ Кондратиев обвинява централния орган за планиране – Госплан, в „боязън“ от прогреса и растежа на производителните сили в селското стопанство, в недооценяване и пренебрегване на ролята на държавните инвестиции в аграрния сектор – инвестициите в този сектор, набелязани в плана, са „свършено недостатъчни“, пише той, и т.н.³²

Всеки може да си представи какъв „бяс“ предизвикват тезите на Кондратиев в групираното около Сталин ядро на болшевишката номенклатура. Това ядро – можем да ги наречем „центристи“, възприемат тезите на Кондратиев като пряка подкрепа на враждебната им фракция в болшевишкия елит – тази на Бухарин, Риков и Томски – така наречената „десница“.

Следствието и репресиите срещу Н. Кондратиев са част от общото „настъпление“ на „центристите“ срещу „кулаците“, и в частност срещу **„дясната“ фракция** в ръководството на болшевишката партия. Центристите отлично знаят, че нито Н. Кондратиев, нито А. Чаянов, нито другите аграрикономисти, апелиращи за еволюционно „приобщаване“ на селячеството към „социализма“, принадлежат към фракцията на Бухарин, Риков и Томски. Но те възприемат тези аграрикономисти като свои **врагове, реално подкрепящи „дясната“ фракция и косвено класата на „кулаците“**. И това действително е така!³³ Затова „центристите“ фабрикуват дело за така наречената

²⁹ Виж: Кондратиев, Н. „Критические заметки о плане развития народного хозяйства“, В: Н. Д. Кондратиев, „Проблемы экономической динамики“. Институт экономики АН СССР, Москва, 1989, стр. 135-169.

³⁰ Пак там, стр. 148-151.

³¹ Пак там, стр. 155.

³² Пак там, стр. 163, 164.

³³ Самият Н. Кондратиев в Суздальския политически изолатор изглежда осмисля този факт, макар и чрез тогавашното идеологемно мислене. В писмото му до председателя на ОГПУ – В. Р. Менжински, с копия до Сталин, Молотов и Калинин, той изрично отбелязва, че напълно е осъзнал, че в своите възгледи и изследвания *обективно* (подчертано от него – б.а.) е защитавал интересите на горните кулашки слоеве в селата. (Виж: „Письмо Н. Д. Кондратьева председателю ОГПУ В. Р. Менжинскому“, В: Кондратиев, Н. Д. Суздальские письма. ЗАО Издательство „Экономика“, Москва, 2004, стр. 122.) Но, признавайки погрешността на своите

„Трудова партия” и започват репресиите срещу всеки, който е изразявал симпатии към „фермерския” път за развитието на аграрния сектор в Русия.

Трагичната лична съдба на Н. Кондратиев е част от общата съдба на руското селячество, по-точно на дребния и средния бизнес в аграрния сектор, осмелили се да защитават своите интереси срещу апетитите на едрия, централизиран, държавно-монополистичен капитал. Те са били **обречени**, защото в Русия по това време не е имало никакви условия за утвърждаване на капиталистическия начин на производство по „американския” път. Първо, защото за разлика от Америка, където има изобилие на свободни, продавани от държавата на фермерите на много ниски цени земи, в Русия е било точно обратното. В Русия е имало **недостиг на земи**, а не изобилие. Сблъсъкът за земя между „кулаците” и селската „беднота” е протичал по цялата територия на Русия. Факт е, че болшевиките са се „месили” в тези сблъсъци. Но много често, особено в Украйна и Южна Русия, те са „пламтели” и без намесата на болшевиките. Селската „беднота” е създавала отряди, и дори цели армии, в борбата си против „кулаците” за земя. През 1929 г. „центристите” се възползват от сблъсъка на интереси между „кулаците” и селската „беднота”. Едрият, централизиран, държавно-монополистичен капитал привлича селската „беднота”, и започва брутална война за изземване функциите на владееене и ползване на поземления фонд от класата на „кулаците”. Това е годината на „Големия скок” в колективизацията. Болшевишкият елит превръща аграрния сектор в суровинен придатък на едрата промишленост и пазар на нейните стоки. Тоест, въпреки че не се реализира „колониалният” вариант на „левицата” на Троцки и Преображенски, се реализира доста подобен вариант, който бихме могли да наречем **„полуколониален”**.

Н. Кондратиев отлично е знаел за „гледа” за земя и за „свръхнаселението” в руската провинция. Но той е допускал, че този проблем е решим чрез мащабни държавни инвестиции в аграрния сектор и съответно чрез интензификация на селскостопанския труд и повишаване на неговата производителност. Тези негови позиции са в противоречие с намеренията на едрия национален капитал, който е планирал инвестиции в аграрния сектор само в размер да механизира най-трудоемките дейности и за евентуална мелiorация. Защото едрият, централизиран, държавно-монополистичен капитал е имал за основна цел да създаде машинната база на една равностойна на западните държави **военна индустрия**. Защото той с пълно право е очаквал нова агресия от страна на западните държави. Аграрният сектор го е интересувал единствено като източник на суровини и принадлежна ценност, за изкупуване на евтините заводски

възгледи, той изтъква, че субективният му мотив е бил горещото му желание да съдейства на Съветската власт в стопанското строителство. Нямаме представа доколко е бил искрен Н. Кондратиев, защото в крайна сметка това писмо има за цел да предизвика преразглеждане на неговото дело. Допускаме, че е бил напълно искрен. Историята е свидетел, че икономическите успехи на „центристите” „сломяват” и врагове на Сталин от болшевишкия елит с колосална вътрешна енергия и мотивираност. Така че най-вероятно и Н. Кондратиев, сломен физически и психически, е приел „погрешността” на своите възгледи. Впрочем избухването и ходът на Втората световна война доказват, че историческата „истина” действително е на страната на Сталиновия план за индустриализация.

комплекси, широко предлагани от развитите страни в условията на световна криза след 1929 година. Историческата „истина“ е била на страната на едрия, централизиран, държавно-монополистичен капитал.

Прави чест на Н. Кондратиев, че в суровата битка между този капитал и дребния и среден аграрен бизнес той не предава интересите на класата, от която произхожда. Именно затова неговата лична съдба е дълбоко трагична.

Още от 1927 г. в печата започва охулването на Н. Кондратиев, А. В. Чаянов и техните съмишленици аграрикономисти – като „неонародници“, като „либерални буржоа“; техните изказвания по научни форуми се определят като „манифест на кулашка партия“. След уволнението на Н. Кондратиев от Конюнктурния институт срещу него започва разследване, а самият институт е закрит. През 1930 г. Н. Кондратиев е арестуван и впоследствие осъден на 8 години затвор по изфабрикувано дело за несъществуваща „Трудова селска партия“. А от 1932 г., както вече посочихме, той е затворен в Суздалския политизолатор.

От запазените от съпругата му – Евгения Давидовна, писма от политическия изолатор сега ние научаваме много за личността на Н. Кондратиев.³⁴ Чрез тях виждаме една **трагична личност**, която – подложена на физически и морални изтезания, не губи човешкото си достойнство и чест. В тези безкрайно тежки условия Н. Кондратиев не губи и изследователската си „стръв“ и кураж. Чрез съпругата си той се снабдява с нови книги и списания и следи световната наука. Планира да напише цикъл от пет икономически монографии. Първата е общометодологическа част, която в чернова предава на Е. Давидовна. Втората, която също успява да завърши, е за икономическия тренд. Пише и нов труд за дългите вълни на икономическата конюнктура. Планира да напише още два труда – единия, за малките цикли и кризите, а другия – статистическа теория по социално-икономическа генетика. За съжаление цялото това научно наследство на Н. Кондратиев е унищожено от органите на НКВД.

Дори и от изолатора той успява да поддържа топли и сърдечни отношения с предаваната си съпруга Евгения Давидовна и малката си дъщеричка – Елена (на галено той я нарича Алена). В Суздалския политически изолатор през 1935 г. той написва поема за необикновените приключения на котето Шамми, която с неговия почерк и с неговите рисунки изпраща като подарък за именния ден на дъщеричката му Алена. Тя е родена през 1925 година. За всичките години на тяхната насилствена раздяла Н. Кондратиев не спира да се грижи за нейното възпитание.³⁵ Изключително трогателни са неговите писма към Алена и Евгения Давидовна. Как Н. Кондратиев е успял да запази мъжеството, доблестта, любовта и оптимизма си в тези нечовешки години на физически и нравствени изпитания?! Четейки суздалските писма на Н. Кондратиев, за сетен път се убеждаваме, че Руската земя винаги, дори и в най-трагични периоди, е раждала могъщи умове с огромна нравствена и интелектуална сила!

³⁴ Кондратиев, Н. Д. Суздалские письма. Изд. „Экономика“, Москва, 2004.

³⁵ Елена Николаевна Кондратиева също като баща си запазва високия си дух, занимава се упорито с изследователска работа в областта на микробиологията и биотехнологиите, и става академик на АН на СССР.

През 1938 г. изтича срокът на присъдата. По трагическа случайност това съвпада с последната „чистка” във висшия ешелон на болшевишката номенклатура. Последните от болшевишките лидери на Октомврийската революция и гражданската война, един от които е и българинът Кръстьо Раковски, са осъдени на смърт от фракцията на Сталин. Това е и последната съпротива против „култа към личността” на Сталин. Въпреки че Н. Кондратиев нито идейно, нито организационно е имал нещо общо с тази последна съпротива, той също е осъден на смърт и екзекутиран.

След XX конгрес на КПСС – 1956 г., на който е изобличен култът към личността на Сталин, Евгения Давидовна започва систематични действия за посмъртната реабилитация на своя съпруг. Пълна реабилитация Н. Кондратиев получава чак през 1987 година.

ЛИТЕРАТУРА:

1. XIV съезд Всероссийской коммунистической партии (б) – Стенографский отчет, Государственное издательство, 1926.
2. Бердяев, Н., „Извори и смисъл на руския комунизъм“, изд. „Хр. Ботев“, С, 1994.
3. Бухарин, Н., Путь к социализму, В: Ленин как марксист.
4. Грей, Ян., Сталин. Личность в истории. В: Грей, Ян. Лев Троцки, Сталин, изд. „Интер Дайджест“, Москва., 1995.
5. Кондратиев, Н. Д., Проблемы экономической динамики. Институт экономики АН СССР, Москва, 1989.
6. Кондратиев, Н. Д., Суздальские письма. Изд. „Экономика“, Москва, 2004.
7. Ленин, В. И., Избр. произв. т. 7.
8. Найденов, Г., Стогодишната парадигма, Институт по социология, БАН, 2003.
9. Сталин, И. Десният уклон във ВКП (б), В: “Въпросите на ленинизма”, изд. на БКП, С., 1949.
10. Сталин, И., Към въпросите на ленинизма, В: “Въпросите на ленинизма”, изд. на БКП, С., 1949.
11. Такер, Р., Сталин история и личность, изд. ”Весь мир”, Москва, 2006.

ИДЕОЛОГЕМИ, КЛАСОВИ И ФРАКЦИОННИ БОРБИ В СРЕДАТА И КРАЯ НА 20-ТЕ ГОДИНИ В СЪВЕТСКА РУСИЯ – ТРАГИЧНАТА СЪДБА НА НИКОЛАЙ КОНДРАТИЕВ

Резюме:

Изследва се възникването на парадигмата „социалистическа революция, социализъм, обществена собственост“ и нейната идеологическа роля в утвърждаването на капиталистическия начин на производство през XX век. Прави се ситуационен анализ на класови и фракционни борби през средата и втората половина на 20-те години (1921-1930 г.) в Съветска Русия. Анализират се класовите битки между едрия централизиран държавно-монополистичен капитал и дребния и средния аграрен бизнес, както и тяхното фракционно представителство в политическия живот в този период. Показват се предимствата във фракционните борби на центристката фракция на Й. В. Сталин и значението на създадената от него идеология за „строителство на социализма в отделна страна“. Разкрива се как класовите битки се пречупват в личната трагична съдба на големия руски икономист Николай Кондратиев.

Ключови думи: идеологеми, класови и фракционни борби, социалистическа революция, социализъм, обществена собственост.

JEL: B24, B31, N14, N54.

IDEOLOGY, CLASS AND FRACTIONAL STRUGGLES IN THE MID AND LATE 1920S IN SOVIET RUSSIA – NIKOLAI KONDRATIEV’S TRAGIC FATE.

Abstract:

The introduction of the “socialist revolution, socialism, public property” paradigm and its ideological role for the establishment of the capitalist way of production in XX c. is studied. A situational analysis is made of the class and inter-factional struggles in Soviet Russia in the middle and in the second part of the 20s. The study analyses the class struggle between the large centralized state monopolistic capital on the one hand, and the small and medium-sized agricultural enterprises on the other, as well as their factional representation in the political life of that period. It reveals the advantages of the factional struggle of Stalin’s centrist faction and the importance of his ideologeme for the “establishment of socialism in a particular country”. It also shows how class struggle influences the tragic life of the outstanding Russian economist Nikolai Kondratiev.

Key words: ideology, class and fractional struggles, socialist revolution, socialism, public property.

JEL: B24, B31, N14, N54.